

КАРА ЈАСПЕРС

1883—1969

Има портрета из руку мајстора ренесанса који се могу посматрати са сваке стране: увек је поглед портретиране личности упућен гледаоцу. Али је већи знак снаге уметника што из тога погледа говори душа, карактер, суштина једне личности. И задивљени посматрач оживљава не само слику личности, већ њено биће, њен суштински карактер.

Слично се осети човек пред делом Карла Јасперса: из њега говори мисаона област скоро целокупног човековог рада. И то не завршном речју, не затвореним системом мисли, већ потстрекивајући, побуђујући, покрећући. Окретао се Јасперс сваком проблему који је покретао људску мисао од вајкада. И увек је знао да осети његову суштину и каже о њему истину са гледишта доступног најдубљему нашег доба и наше духовне атмосфере. Снага опште филозофског духа огледа се у сваком његовом приступању проблему.

То се види по још једној одлици његове писане речи: скоро свака реченица му је сентенција, мала искра истине која поттичући зраци њеном целином. Као да се свака осети као путоказ за свет истине и потстрек за упућивање погледа њему. И све изречено лепо, језгровито; све као да тече из непосредног доживљавања његове исконски дубоке личности. Као код великих, код Јасперса се осећа веза човека са праизворним светом истине; и као да је Стварност не само истина, већ и естетска, морална и света.

Тешко је стога зауставити се на спољној страни живота и рада тога изворног мислиоца. Пуноћа која говори из њега превазилази сваки „правац“ или „школу.“ Све што је он радио и писао показује да правац ниче из писца, а не писац из правца. Хроничар иде за писцем и узима, ради своје лакше оријентације, за помоћ име неког правца. Он у рационални оквир ставља један процес шири, обухватнији, разноврснији од сваког таквог оквира. Јасперса многи убрајају у егзистенцијалисте, и не без сваког разлога. Али, он јесте и остаје — Јасперс.

Кроз свет мисли продирао је Јасперс до света који не пролази. И остаће у њему дотле, и где год човек буде тим путем тражио могућност остварења своје везе са Нуменом. На његовом примеру може се видети да на катедри филозофије нису увек чиновници, или како то са приметном злобом рече Шопенхауер „професори професорске филозофије“, већ прави филозофи. Цела, уосталом на основу његових радова богата званична активност његова чини узгредни оквир једног врхунског мисаоног рада. Она потсећа такође и на једну срећну појаву: да ни најмоћније политичке диктатуре понекад нису у стању да омету рад једног заиста изузетног културног радника.

Велики број Јасперсових дела показује плодног радника како у области природних наука тако и филозофије. Његово слободно приступање проблемима, широк обим његовог доживљавања ствари, промена, искуствено датих појава — доводи га и до проблема религије, које решава на основу личног искуства, не држећи се већ уобличених теорија, или конфесија. Он се обраћа односу човек — „Свеобухватно“, и мноштву пролазних слика о њему додајући своју, дубоку, мада у основи претежно рационално доживљену. У том се разликује од многих писаца дебелих књига, учених али не и у истој мери покретачких. Лично искуство, непосредан додир са стварношћу увек је и свуда извор нових погледа и решења.

Само укратко ћемо се осврнути на спољњи оквир активности Карла Јасперса. После студија права (3 семестра) и медицине промовисан је са дисертацијом *Neimweh und Verbrechen*, радом из граничне области психологије и психопатологије. Као асистент ради шест година на психијатријској клиници. Хабилитира се за психологију, и 1916 године постаје професор. Мислилац у њему

надопуњује егзактни научни рад, све јаче потискује истраживача, и 1921. године он постаје професор филозофије. У његовом филозофирању појам слободе игра значајну улогу. Тоталитарни режим нациста убрзо осети у њему опасног противника и уклања га 1937. године са катедре. У повучености он наставља интензиван рад, да би после рата, рехабилитован одмах 1945. године иступао са богатим плодовима свога рада у повучености. Од 1948. године он је професор филозофије на универзитету у Базелу, где је умро.

Поред ове каријере Јасперс је доживео многа признања. Био је почасни сенатор универзитета у Хајделбергу, почасни доктор филозофског факултета универзитета у Лозани, члан академије наука у Хајделбергу, почасни члан Холандског друштва за психијатрију и неурологију.

У природним наукама захтева и показује Јасперс битну особину истраживача: мислити о стварима, о чињеницама, о предмету испитивања. Језик којим ће се описати оно што је утврђено доћи ће сам по себи, нићи ће из научничког искуства. Научник констатује, упознаје и пружа слику сребреног света око нас; он приказује све што нам је дато у искуству. Он мора стога да има изграђену „методску свест, методско руковање стварима“.¹⁾

Бачен у бесконачну разноврсност Стварности, дух човеков покушава да премости свој рационални став изражен у облику Ја—свет. Непосредно припадање њој, дифузно и недифузно ако се стави пред његов разум, више га не интересује много. Он клоне пред потребом да сачини преглед свих датих и могућних решења тога проблема. Често и затвори очи свога духа пред њиме, а понекад прибегава и неком једностраном решењу као коначном, чиме лако постане антикултурац. Ипак, као целински дух и личност он доживљава неодољив позив да се тој Стварности врати. И он то чини кроз све своје функције.

Јасперс би стога хтео да потстакне изграђивање једног става који би омогућио да све те функције, називане обично културним стваралаштвом, буду до свог пуног и правог израза, дакле да свака игра своју праву улогу и буде на своме месту. На тај начин, ниједна не би била потиснута, нити би се њена вредност и улога могла потценити, јер би се одмах могло констатовати да је то на штету целине. Уосталом, ово померање би могло бити само привремено, док је склоп спољних услова несрећан, неповољан за пуну слободу духовног живота, за његову активност у слободи.

Појимо од науке, од научног духа, од научног става према Стварности како се он изграђује као саставни део развоја духа у његовој целини. Ту се приступа временско-просторној датости да би се упознала у њеној суштини и законитости као првом кораку у упознавању општег стваралачког принципа.

Јасперс у томе раду разликује: 1. пут до знања, знање и границе знања. 2. Истраживање и критичко мишљење. 3. Цела та акција проистиче из првобитног припадања човека Свеобухватноме, док се ослања на искуство о природи.²⁾

Да би окарактерисао научно истраживање Јасперс га анализује детаљније и утврђује: 1. оно не досеже до бића, не доноси сазнање о бићу; упућено је упознавању појединачне ствари, дате појаве. 2. Наука не одређује животне циљеве, нити вредности, што је потребно за сам живот. 3. Свој сопствени смисао и своје оправдање не одређује наука. Тиме је она упућена на филозофију. „Кад би наука била сама себи довољна било би немогуће схватити је погрешно. Али је већ избор предмета истраживања несхватљив из саме науке. Њен сопствени смисао, дакле да треба да постоји, не може се засновати у самој њој. Она не носи саму себе. Где то покуша допева у бесконачност безначајних тачности. Научно истраживање полази увек од једног првобитног акта, који наука претпоставља, али који не спада у њу.“³⁾

Али ми свуда у раду, у сваком животном нужном акту идемо даље од тога. Јер се ту тражи решење и општи, обухватни поглед. Претпоставља се одређен став према вредностима; сваки појединачни корак усклађује се са вером у важење крајњег циља не само нас као појединаца, него и света уопште. Чиње-

1. K. Jaspers: Vernunft und Widervernunft in unserer Zeit. München, 1950. Seite 33.

2. K. Jaspers: Existenzphilosophie. Berlin-Leipzig, 1938. S. 9

3. Vernunft und Widervernunft. S. 26

ница да сваки члан нашег друштва није тога свестан не доказује да такво збивање не постоји. Даљи поглед од тренутно датога претпоставка је за сваки успешан рад. Зато се са Јасперсом може рећи: „Одлука воље за постојањем води ослобођењу од сваког одређеног знања, које сам усвојио у његовој прегнантности да би истина Бића сама могла да ми приступи.“⁴⁾

Неодољиво се овде намеће сећање на многа истоветна учења хришћанских мислалаца о чистоти срца као пута ка когнитивном општењу са Нуменом. Али, то би било посебно разматрање.

Границе науке, тиме и карактер научног духа уопште, показују се и у другом смислу. мисли Јасперс, са многим претставницима савремене науке и филозофије. И наука има своје празноверице. Једна је од одлика нашег доба да их прихвати и чак брани. „На основу научних успеха последњих столећа појавило се једно научно празноверје, пада се у безгранично махерство, очекује се од науке и њене последнице технике управо све. Постоји склоност да човек, пошто му више ништа не импонује, заузме место Бога, да се историја уместо Божанства сматра као највиша инстанција.“⁵⁾

На основу свега тога Јасперсу се намеће мисао: „Без филозофије наука не разуме саму себе“.⁶⁾ Као потез људског духа према Стварности она је способна за самосталност, али узета са гледишта целине она зависи пре свега од филозофије.

У наше доба техничке „моћи“ и утицаја прагматизма дубљи мислалац нужно се осети позван да истакне право порекло науке, које лежи у истинској људској. Јасперс то чини често и одалучно. „Порекло науке није у жељи за господарењем стварима, него у самој вољи за истином. Поштовања достојни људи, најнесебичнији, без жеље за моћи, покрегани жељом за знањем, налазе се у низу великих истраживача и научника последњих столећа... Воља за истином, то достојанство човека, претставља извор савремене науке у њеној суштини, сувереност његове слободе да може да зна“.⁷⁾

Овим правцем свога размишљања придружује се Јасперс великом броју филозофа и научника који су покренули теорију и психологију научног мишљења путем који нужно води даље од наивног натурализма прошлог века. Може се рећи да је тиме наука, научни дух у његовој функцији, постао и сам предмет научног истраживања. Његова самосвест уздигла се за један степен. Он тачније, објективније него до тада упознаје своје границе, домет својих методских поступака, одређених такође предметом својих испитивања. Посматрајући ствари слободно од неког става страног научноме духу закључује у том смислу: „Мишљење је више него само научно мишљење, оно је медиум живота духа уопште“.⁸⁾ Ова, као и многе Јасперове мисли намећу закључак да је могућно остварити чисту мисао, о чему су говорили многи религиозни мислиоци — „чисто срце“ као орган сазнања, и Кант.

Мисао постаје код Јасперса суштина, биће, есенција духа. Он је сагледава у њеној чистоти, тражи њену срж и схвата човека као чисто мисаоно биће. Човек је мишљење; он је остварена функција мишљења. Отуда је све сазнано, све потпуно освешћено усклађено са рационалним, прожето њиме, иако не само то. „Свест о истини има свој извор у нечему дубоком, из чега разуму проистиче оно што се њиме осветљава“.⁹⁾

Научник мора да има на уму да „свеобухватно света може се додирнути једино трансцендирањем, а не обимним знањем“.¹⁰⁾ Тиме јасно видимо границе науке. Првом побудом, као и даљим развојем одређен је научни дух филозофијом; не само то, већ и религијом, „трансцендирањем“. Својом суштином

4. Existenzphilosophie. S. 22

5. Vernunft und Widervernunft. S. 17

6. Existenzphilosophie. S. 8

7. Vernunft und Widervernunft. S. 25

8. K. Jaspers: Psychologie der Weltanschauung.

9. K. Jaspers: Von der Wahrheit. München, 1947. S. 2

10. O. c., S. 93

11. Existenzphilosophie. S. 7

„научно сазнање је партикуларно, упућено одређеним предметима, а не самом Бићу“.¹¹) Међутим, „ми првобитно хоћемо више него науку“.¹²)

Дакле, неупутно је науку схватити као једино исправно и највише мерило истине и сазнање. Јер, како Јасперс са многим савременим мислиоцима говори: „човекова истинитост условљена је научношћу кад наука постоји. Стога чини елемент људског достојанства, и пружа чаробно осветљавање света“.¹³) Значи да треба мислити на улогу самог ума да се не би остало код Локовог мишљења коме је већ Лајбниц додао своје чувено *ipsi intellectus ipse*. Тим пре што бисмо ми данас значење појма интелекта схватили другачије него Лок и Лајбниц.

Неугасива је тежња за истином. Она свладава све препреке на своме путу. „Искуство није просто дато. Само уколико је дух жив долазимо ми уопште до искуства“.¹⁴) и изграђујемо научни дух. Нити се на науци можемо зауставити. Јер: „Истина је бесконачно виша него научна тачност“.¹⁵) Ми у науци не одговарамо на сва питања нашег целинског Ја. Тек: „Кад је човек почео да филозофира појавило се нешто вечно“.¹⁶)

Тако човек не остаје у науци; он чини корак даље, јер: „Истина је наш пут“.¹⁷) Сама функција сазнавања, неуморне тежње у томе, карактерише наше биће. „Наши највиши тренуци су у нашем усвајању истине“.¹⁸) Истина је апел на нашу вољу; она је позив, дужност према себи и своме постојању. Љубав према истини чини средиште једног комплекса емоција које покрећу и прате сазнајни процес. Незадовољни док јој не одговарамо, смириени кад то чинимо, ми у томе процесу налазимо основ за осмишљавање свога постојања.

Свестрано осветљава Јасперс процес општег одуховљавања — боље је тако рећи него „освешћавања“ — Стварности од стране човека. Јер „нам истина уствари долази из свих области Обухватнога“.¹⁹) Приступајући сазнајном уму са свих страна Обухватно тражи за себе разумевање, признање, одуховљавање. Можда би се у духу самог Јасперса могло рећи да оно и са своје стране производи такав акт у души човека. О откровењу се не говори једино у хришћанској филозофији, већ непрекидно и у уметности, иако обично под другим именом.

Ретко се налази такво величање истине, такво њено свестрано описивање, какво пружа Јасперс непрекидно кроз сва своја дела. Има ту читавих одељака који су права ода истини; они су управо класични са гледишта логичности у следовању мисли, њихове естетске форме, њиховог извирања из дубине једног самосталног, за чињенице осетљивог духа. Јасперс самим собом пружа пример како мислилац није само логичар, но исто толико субтилни реактор на утиске чињеница, ствари, датости. Његово искуство се не може издвојити од његове логике, нити његов емоционални комплекс од доживљаја свеprisутности Нумена. Он је сав духовни реагенс, с друге стране тежња ка Нумену. Његово постојање је у знаку односа човек-трансцендентно.

Овде мали пример из многих у поменутом погледу. „Истина је једноставна, лаж је разноврсна. Истина је усклађена, лаж је разбијена. Истина је бесконачна, лаж је без завршетка. Истина себе изграђује, лаж сама себе разара. Истина је извор нашег знања и мерило лажи. Преглед могућно лажнога могао би се добити једино уз ослонац на истину, из које постаје одступањем, извитоперавањем, мењањем“.²⁰) Или на другом месту: „Истина! — реч која има неупоредиву чар. Изгледа да обећава оно до чега нам је управо стало. Повреда истине трује све што се том повредом стекне... Истина пружа сигурност: ево нечег неразорљивог, везаног за Биће“.²¹)

12. Vernunft und WIDERvernunft. S. 26

13. K. Jaspers: Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. München, 1950, S. 117

14. K. Jaspers: Rechenschaft und Ausblick. München, 1951. S. 164

15. О. с., S. 352 и даље.

16. K. Jaspers: Der philosophische Glaube München, 1948. S. 130

17. Von der Wahrheit. S. 1

18. О. с., S. 1

19. Existenzphilosophie. S. 29

20. Der philosophische Glaube. S. 111

21. Existenzphilosophie. S. 26

Свет истине, приказиван тако разноврсно помоћу свих изражајних средстава доступних човеку, обележава суштину духа, функцију којом се он отеловљава, његово бивање, или може се рећи његово биће. Сваки појединац, свака генерација, свако доба мора да се потврди освајањем, остварањем тога света са којим се као културна појава идентификује. Он је задатак, апел и мисао човека, духа, културе. Зато: „Истина није једноставно дата ни у разуму нити у осећању... Истина израста у обухватном процесу целог човека, који и у осећању стиче један непосредан начин постојања, као такав у себи некомуникативан, али нужан. Осећање је истинито тек кад оно што је у њему постане јасна мисао, смисаони поступак и видљив облик”.²²⁾

Ако се има јасно у виду целина човекове личности, што захтева како теорија сазнања тако и психологија, одмах се осети скоро као увреда сваки покушај њеног тумачења једним моментом у њој. С те стране се мора посматрати Фројдова психоанализа. Додуше, није много бољи ни покушај налажења суштине свега у вољи (Шопенхауер), нагону за важењем (Адлер), или слично. Једино што последње две теорије не дирају у моралне вредности. Међутим, све три, заједно са сличнима, налазе суштину света у биолошко-потврђаним снагама, које су уствари супротне сваком стваралаштву.

Напротив, Јасперс као појава прави утисак сасвим другачији. Својом тежњом да буде широк, да се приближи „Свеобухватном”, будући и сам такав у мери људској, он је далеко изнад свих оних који од безброја аспеката ствари узму један као битни или бар главни. Зато код њега нема једностраног и насилног навлачења, искривљавања, сужавања видика ради конзеквентног спровођења неке мале теорије. Нарочито је ретка код њега једностраност која долази од присианог преношења става једне области на другу. Један такав случај се ипак показао код њега и ми ћемо указати на њега касније.

Ни филозофска истина није последња и једина. Знамо то од многих религиозних мислалаца пре свега, као и од филозофа у ужем смислу. Наравно, Јасперс увек говори као филозоф. Његова излагања потсећају на учење о праложивљају као основи свега стваралаштва. Филозофирање, по њему, претставља отвореност истини, слобода у мисаоном приступању свету истине. Сваки облик духа остварује се ако води истини својим самосталним корачањем, својом чистом функцијом. „У почетку беше Једно, Истина каква нам је сада неприступачна. Али изгубљено Једно треба поново да се постигне у разноврсности кроз комуникацију, као да заборављена истина у времену неће никад да се постигне, али се стално приближује кретањем према њој”.²³⁾

Велики играју у историји двоструку улогу: они приказују свет истине, и остварују „одачку између добра и зла, истинитог и лажног... претварају стваралачки дух у језик egzистенције... ерос у остварење љубави, пролазни тренут у минут вечности, пролазне промене у историју”.²⁴⁾ Ови су велики тиме што постоје, самом својом појавом у нашем свету оличавају присуство нечег вишег од њега. „Најбољи у смислу човечанског племства нису даровити који би се могли признати, нису типови расе који би се могли одредити антрополошки, нису генији који стварају изузетна дела, него међу њима људи који су људи, за разлику од оних који у себи осећају само празнину, ниједну ствар не познају као своју, и беже од самих себе”.²⁵⁾

Условљеност духа предмет је живог истраживања од почетка Новог века. Наука по нужности свога основног става тражи опште подвргавање свега закону каузалитета. Она је то до скоро чинила безобзирно, као једини пут ослобођењу од свих заблуда. Тако се једно време могло да појави наивно мишљење да ће целокупна зграда духа — уметност, морал, религија, чак и сама наука — да се претвори у једну игру узрока и последица. Но, то је допринело само јачем освешћавању улоге условљености, истовремено са тачнијим одређивањем значења тога појма.

Није стога више потребно порицати условљеност духа да би се потврђивала његова самосталност и слобода. Кад се то признаје у физици није било

22. Von der Wahrheit. S. 2

23. Vernunft und Widervernunft. S. 37

24) K. Jaspers: Die großen Philosophen. I München, 1959. S. 80

25) K. Jaspers: Die geistige Situation der Zeit. Berlin, 1953. S. 192

тешко ни Јасперсу да констатује: „Дух показује своје могућности додуше увек под условима постојања, али је пореклом самосвојан. Он постоји слободно. Стога живи у самосвести појединца. Преко појединца, сваког појединца, води пут у будућност”.²⁶⁾

Овим Јасперс поставља брану и савременим тежњама које превиђају улогу и значај индивидуе и потребу њене слободе, без чега нема вредносног стваралаштва.

Идући са својим временом, у многа и испред њега, Јасперс то подвлачи на много начина и са разних гледишта. Он полази од констатације: „Стварност не постоји као дата већ се мора схватити сазнањем, које је у исто време учешће и акција”.²⁷⁾ Уместо раздвајања личности, које се чини ради лакше оријентације, он истиче јединство: „Сама воља је по своме пореклу истоветна са мишљењем, тако да мишљење са вољом сачињава непосредно јединство”.²⁸⁾

Тако је Јасперсу лако да истакне суштину великих људи, као и однос између мисли акције. И зато: „Ма шта да мислим, ни у једном мишљењу и ни у ком предмету мишљења не исцрпљујем се као целина”.²⁹⁾

Трансцендентно као циљ стваралачких напора постаје све угнијаније, упечатљивије, и поред површинског окретања тренутној потреби као крајњем циљу друштвене активности, иако оно постаје вјерују маса, нарочито ако се повеже са политичким циљевима. Не може се другачије до паролана бранити заиста заслепљујуће ограничавање ума на човека и његово данас. Јер је ум суштински обухватан и остварује се у својој пуноћи тек пред питањем: шта је било пре мене, шта сам у бесконачности која ме окружује, и куда све ово око мене и ја у њему? Упућено прошлости око човековог духа не налази никад полазну тачку; окренуто ка будућности оно не досеже крај.

Зато Јасперс смело покушава да мисли о проблемима религије. „Суштина човека не лежи у одређивом идеалу, већ тек у његовом неограниченом задатку чијим испуњењем он продире до Извора из кога је потекао и коме се враћа”.³⁰⁾

Немцима се признаје дар за филозофију. Они су је заиста развијали дајући јој озбиљне прилоге у Новом веку. Карактеристично је по њих да су филозофију неговали углавном на универзитетима. Разуме се по себи да је ту морало бити и професионализма.

Ипак се не може порећи да је и на катедрама истицан исконски позив, унутрашњи нагон као предуслов за филозофирање у правом смислу речи. Тек тако се може очекивати поклапање предавања филозофије са филозофијом. Уколико је неко филозоф, не само професор филозофије, он је то по унутрашњој нужди, по томе што се у њему отеловљава висок степен мисаоности, што он осети као позив одозго да се окрене свету истине са гледишта човека.

Јасперс то изражава на себи својствен начин, тако да на ту чињеницу баца јачу светлост, као и на друге проблеме у вези са њом, а нарочито на проблем односа између добра и зла. Филозофија је, мисли и он, један од облика људског бића, једна од функција којом се остварује човек. „Заиста није филозофија само једно средство, још мање неко чаробно средство, него свест у остварењу. Филозофирати означава мишљење којим или како сам ја активан. Оно не обележава једно објективно значење неког знања, него свест бића о свету”.³¹⁾

Исто је, по Јасперсу, и са уметношћу. Нумен се приказује и кроз естетско, у уметности. Али тако да то није учење, није теорија уметника, није његова научена вештина, већ живот, облик његовог бића, основна функција његове душе. „И кад истина и лепота говоре у делу то значи: онај коме је „дато” да створи тако нешто мора да је имао у себи и супстанцију која је то могла да прихвати”.³²⁾

26. K. Jaspers: Vom europäischen Geist. München, 1948. S. 21

27. Die geistige Situation der Zeit. S. 18

28. Von der Wahrheit. S. 337

29. Existenzphilosophie. S. 61

30. О. с., S. 23

31. Die geistige Situation der Zeit. S. 183

32. Die großen Philosophen. S. 74

Конзеквентно томе Јасперс одлучно устаје у одбрану самосталности филозофије, њене независности од науке. Филозофија није наука, она је филозофија. Њена самосвојност је унутрашњи услов њеног постојања, а њена истинитост и вредност се не мери њеним слагањем са науком, већ њеним сопствених мерилима и резултатима.

И заиста, напредак и развој духа не може се више мерити, као некада, спољним мерилима, узетим из оних области које тренутно изгледају као главне, већ њиховом сопственом, њиховом унутрашњом развијеношћу. Расте број функција духа које имају право на самосталност. Диференцирање је услов за развој. Гране и области израза духа све су многобројније. Иако у корену везане, оне постају све независније. То не значи да постају у све јачој мери противници једна другој. Напротив, све јаче и свестраније се осветљава њихово заједничко порекло — као и њихове прве форме јављања, — у Нумену, у његовом првобитно целинском доживљавању.

И с ове тачке гледишта Јасперс у свом горњем тврђењу има право. Као што је било погрешно схватање да је „филозофија слушкиња теологије“ тако је погрешно и да мора да следује и служи науци. Чињеница да научни дух нужно, ради свога даљег развоја прелази у филозофију још не доказује да филозофија мора да буде „научна“. Закони људског ума су општи, али се у свакој области образују уз ослонац на њу, на предмет, на свет који осветљавају.

Зато се истицање моралног момента у човековом животу, које сви чине, мора по Јасперсу да прошири. Он каже „За ток ствари је битно која морална мерила ми у нашој пракси стварно признајемо, из кога извора живимо, шта волимо“.³³⁾ Једино овај последњи моменат, љубав, универзалан је и знак могућности човековог додир са Нуменом. Остало је историјски, односно искуствено условљено. Да је тако мислио Јасперс види се и по његовим даљим речима: „Без односа на Бога свака моралност је нељудска. Из дубине људског бића далазе стога егзистенцијалне побуде, које се једино метафизички осветљавају“.³⁴⁾

Следовање мисаоном „систему“ великог мислиоца потсећа на учење Николе Кузанског о coincidentia oppositorum. Супротности непремостиве за људски ум доказују само његове границе, а не њихово неприпадање нуменалној стварности. Нечего од тога има већ у мислима великог филозофа: уколико је продро у свет истине — реалан не само као дати свет, већ у вишем смислу, јер тек тако одређује смисао и вредност датости — наћи ћемо у њему одјек сваког од ставова човека ствараоца. И док се у мисли нашег свакодневног Ја показују границе често, код филозофа ранга Карла Јасперса само каткад.

Једна од тих граница показује се у Јасперсовом мишљењу кад је у питању велика религиозна личност. Дубоко религиозан, али са превладавајућом унутрашњом упућеношћу логосу а не светости Нумена, он остаје углавном изван суштинскога у религиозној величини. То се нарочито лако може да види у његовом опису Исуса Христа. Само један од бескрајно многих аспеката Христа приказује се Јасперсу филозофу, као и рационалној филозофији уопште. Јер Јасперс жели, и по нужди своје мислилачке личности да остане филозоф и претежно као такав изгради своју религиозност. Сваки све провинције свога духа формира у знаку оне која је у њему најјача, ма колико се трудио да буде свестран. Као да би се расплинула и најјача личност ако би дозволила да њена целокупна расположива енергија струји подједнако кроз све њене функције. Исте стране посматран, човек носи собом своје границе. Тако и Јасперс: тиме је одређен и његов став према религији, који му не дозвољава потпуно сагледање највећих у тој области. Христос остаје необјашњен потпуно ако се задржимо на Јасперсовим анализама његове личности и његовог дела.

Можда би Јасперс и овде био шири, пред Христом, да је имао на уму да ни њега самог неће нико потпуно исцрпити ако му приступи само као религиозној личности. Тим мање је то могуће са једнострано рационалним тумачењем Христа, који је историју свестрано изменио неупоредиво јаче него ма који филозоф. Иако да је бар Јасперс остао конзеквентан према својој мисли: „Али ако се постави питање шта би могла да буде Европа без Библије, а на

33. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. S. 269

34. Von der Wahrheit. S. 718

основу стoга библиског и прегрчког порекла, то се стално показује: оно што јесмо, јесмо кроз библиску религију и на основу секуларизовања која су проистекла из те религије, почев од основа хуманитета до мотива модерне науке и покретачких снага наших великих филозофа. У ствари је тако: без Библије падамо у ништа. Ми не можемо напустити наше историско порекло".³⁵⁾

Јер, шта би могао да одговори Јасперс на питање: А шта је Библија без Христовог учења и његове личности? Свакако би осетио потребу да проговори у тону и речима безброја оних који су све оставили и пошли за Христом. Исто тако могли бисмо поставити питање савременој филозофији: кад ћемо почети да с пуним разумевањем приступамо онима који су исказивали велике истине и дубока искуства али не у нашим, рационалним појмовима него у симболима, алегоријама, сликама? Зар нас за то онеспособљава наш рационализам? И зар ћемо морати да поново освајамо онај свет истине који су отварали кроз дуге векове и уз велике жртве најбољи међу нама? Зар је спољни оквир њиховог изражавања толико непреступачан да одбацујемо сва блага претходних векова?

Јасперс очекује да се Библија и антика преобразе у једну форму, и сматра да је то животна потреба, чиме нас ставља пред један проблем који своје решење чека колико од човековог ума толико више од његове вере. Јер, како он лепо каже даље: „Откуда може да дође препород? Једино из првобитне вере, из оне из које је проистекла већ Библија, из извора који није постојао у неко доба него постоји увек, из вечно Истинитога: човека и Бога, егзистенције и трансценденције".³⁶⁾

На тај начин, тешко је разграничити филозофско и религиозно у Јасперсу. Чак као да ни он сам то каткада није чинио. У његовом, у основи филозофском полету он је каткад прелазио у област која се најадекватније приказује једино религиозном духу и доживљавању. Већ сама чињеница да овај други увек мисли у симболима доказује како је тешко за филозофа да се ту снабе и не направи пометњу.

С друге стране, људско је да буде конзеквентан у примени свога унутрашњег става пред загонетком Стварности. Та неопходност је каткад, и у извесној мери нужно по њега фатална. „Душа жели да се прошири бесконачно".³⁷⁾ Али, бесконачност се не постиже управо због те границе духа, због нужде да се упути у једном правцу.

И највећи у свету остају стога — људи. И давно је позната истина да није ништа лакше него наћи грешке великих. Оваде, кад је у питању Јасперс није реч о грешки, већ о граници човековог ума, који се нужно извитопери ако несмотрено, без припреме за нову улогу пређе у другу област без одговарајуће преоријентације.

Јасперс је довољно велики да намеће задатак сагледања оних његових мисли које ће остати трајни покретачи даљег развоја ума. Главно је да је имао тачне основне, полазне ставове. „Филозофска вера... не може да буде убеђење. Она не постаје догмат".³⁸⁾ Или на другом месту он истиче постојање везе између Нумена и човека: „Човек живи садржајно у садржајној стварности. Свет и трансцендентно нису развојени. Божанско је дато а датост је божанска. Ред је истовремено чулан и надчулан".³⁹⁾

Зато нас не води наука до краја, мада пролазимо кроз њу. Већ у природним наукама долазимо до сазнања да се крајњи циљ неће никад постићи (Кант). Сваки корак даље отвара читав сплет нових задатака и путева. Свако достизање неке границе отвара слутњу безграничности. Не да би то обесхрабрило! Напротив, та свест снажи веру у вредност живота кроз функцију живота као ума. И отвара нове видике самој таквој акцији. Човек се уздиже изнад свега управо тим осмишљавањем свега око њега истовремено са њим што се у њему збива.

35. Von europäischem Geist. S. 28

36. O. c., S.29

37. Der philosophische Glaube. S. 86

38. O. c., S. 16

39. Von der Wahrheit. S. 879 i d.

Али, вратимо се Јасперсу: „Чак ни наука о религији... не схвата шта је стварно религија. Наука може да упознаје и разуме религије, а да њен претставник не припада ни једној нити да верује. Права се вера не може сазнати“.⁴⁰) А без вере нема слободе, нема одлуке између добра и зла, што је основа човековог достојанства, вредности његове личности. „Без вере извор човековог бића није вођ, него се пада у измишљено, уображено, претпостављено, под утицај доктрина, а томе следује насиље, хаос и рушење“.⁴¹)

И наша слобода, проблем нашег доба, које заједницу често уздиже до степена који угрожава личност — везана је за доживљавање Нумена. „Што је човек самосвојан има да захвали неприступачној, једино у његовој слободи манифестантној руци из трансцендентног света“.⁴²) А „слобода је савладавање самовоље. Она је идентична са нужношћу истине. Ако сам слободан онда не чиним што тако хоћу, него стога што сам се убедио у то шта је праведно. Тако право слободе не долази од самовоље, нити од следе послушности, не ни од поступања по спољној принуди, већ према сопственом убеђењу, из увиђања. Отуда потреба да искусим сам, да лично остварујем, да имам вољу која полази из мог сопственог корена, а уз тражење котве у извору свих ствари“.⁴³)

Отуда нема слободе без слободне личности. Слобода постоји само где има разумевања и љубави у односима слободних појединаца, мисли даље Јасперс. Ход за вечним вредностима чини крајњи циљ сваког члана такве заједнице. И велики усамљеници — „аскете, светитељи, филозофи“ — постигли су своју унутрашњу слободу вођени надвременим које су претворили у своје идеале. Отуда се намеће закључак: „Човек је увек више него што он сам о себи зна“.⁴⁴) Антропологија, „техника, апарат и живот масе не чине човека“. Све је то дело свога, које додуше утиче повратно на њега, али не на његово сүштинско Ја. „Уколико себе испитујемо (овде Јасперс мисли на природнонаучно испитивање) не констатујемо слободу, већ датост, пролазност, облик, однос, каузалну условљеност. Међутим, наша слобода је та на основу које постајемо свесни свога човештва“.⁴⁵) Јер, напослетку мора човек да постане свестан да: „Нигде на Земљи нема крајње истине, нема правог спасења“.⁴⁶) и стога: „Не постаје ништа од човека који се унутрашње не изложи патњи“.⁴⁷) „Нити је могућно да човек изгуби трансцендентно а да не престане да буде човек“.⁴⁸)

Пун вере у способност човека и истанчаног осећања за његово достојанство, Јасперс гаји оштру осуду и презир према свим покушајима спречавања развоја слободне личности, било да се појаве у области државе или цркве. „Тоталитарне државе показују како се читави народи могу заглупити помоћу спречавања обавештавања, забраном слободне јавне дискусије, навикавањем на стално понављане неистине“.⁴⁹)

Има нечега у делу Јасперсовом што му је заједничко са великим уметничким делом, које постане једном, постоји самостално, и не престаје да приказује Естетско Нумена. Изворно ће остати дело Јасперса било с које стране да га посматра мислаца који ће долазити и убирати плодове ума у непрекидном напредовању. А највредније од свега: што ће сваки моћи да нађе у њему потстицаје за тражење себе.

Радмило Вучић

40. Existenzphilosophie. S. 19

41. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. S. 268

42. Der philosophische Glaube. S. 53

43. Vom europäischen Geist. S. 10

44. Der philosophische Glaube. S. 50

45. О. с., S.50

46. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. S. 42

47. Vom europäischen Geist. S. 30

48. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. S. 273

49. Vernunft und Widervernunft in unserer Zeit. S. 41